

Sisällys

Alkusanat 12

Kiitokset 19

1. JOHDANTO 21

Etnokulttuurisen poetiikan metodologian taustaa 21

Teoksen rakenne ja lukujen tiivistelmä 24

Myyttiepiikka kertomaruouden lajina 29

Itäeuraasialaisen myyttiepiikan tunnuspiirteitä 30

Suullisesta kertomaruoudesta kirjalliseen epiikkaan 34

Siperian runokulttuurien merkitys eepostutkimukselle 39

Etnokulttuurisen poetiikan perusta: Itä-Euraasian varioiva maailmankuva 40

Maailman alku ja myyttinen epiikka 41

Myyttinen epiikka ja jumaluudet – vertaileva näkökulma 42

E. M. Meletinskij'n vertaileva strukturaalipologia 46

Itäeuraasialaisen epiikan pääalueet vertailevassa kontekstissa 49

Turkkilais-mongolialaisen epiikan areaalinen jako 49

Metsäseutujen pyyntikulttuurin myyttiset jäljet 51

Kaukoidän arktisten pyyntikulttuurien myyttiperinteet 54

Itäeuraasialaisen myyttiepiikan tutkimushistoriaa ja vertailevaa metodologiaa 57

Suomalaisten tutkijoiden panos Siperian vertailevan tutkimuksen kehitykseen 58

Komparativistit ja luonnonmyyttisen koulukunnan edustajat 60

Poliittiset karkotusvangit edistyksellisinä etnografeina 64

Kaksikieliset tieteelliset tekstijulkaisut ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran esikuvallisuus 66

Uralilais-altailainen vertaileva hypoteesi 68

Esimerkkejä epiikan ja šamanismin tutkimuksesta 1900-luvun Venäjällä ja Mongoliassa 72

Eepostutkimus Neuvostoliiton oloissa 74

Varhempien tutkimuskysymysten nykytilanne ja uudempi tutkimus 77

Myyttiepiikan kenttätutkimusta ja teoriaa 82

Varhaiset teoriat ja kuvaukset itäeuraasialaisen epiikan tuottamisesta 83

Parallelismi-käsitteen historia – kielen ja mielen etnopoetiikkaa 87

Roman Jakobson etnopoettisen koulukunnan innoittajana 89
 Komposition tuottaminen esitystilanteessa: suullisen epiikan
 formulateoria 91
 Venäläisen historiallis-kollektiivisen poetiikan vastaveto 94
 Teemoista variaatioon 96
 Suullisen epiikan formulateorian kehitys kohti kognitiotieteitä 98
 Kokonaisyksiköt ja multiformit 99
 Muistinvaraisuus, perinneriippuvuus ja traditioiden erot 103
 Tiradi eli esitysjakso 104
 Sosiolingvistiikka ja performanssiteoria 107
 Rekisteri ja etnokulttuurisen poetiikan ilmiasu 109
Immanent Art ja idiomaattisuus 111
 Etnokulttuurinen poetiikka, kenttätyö ja tulkinta 112
 Etnokulttuurinen poetiikka vastaan Hymesin etnopoetiikka 115

2. ETELÄSIPERIALAINEN MYTTIEPIIKKA 118

Katsaus altailaisen epiikan laulullisiin esitystapoihin 122
Kay-laulutyylit 123
 Eepinen runo *Maaday-Kara* Elbek Kalkinin esittämänä 125
 Rytmisen resitatiivin esitystapana 132
 Altailaisen laulettuun myyttiepiikan poeettinen rekisteri 136
 Altailaisen mitallisen epiikan poetiikkaa: Aleksej Kalkinin esittämä
Oči-Bala -runo 142
Oči-Bala -runon etnokulttuurinen sanasto ja säeparallelismi 144
 Maan ja taivaan napa – leksikaalinen parallelismi 146
 Maailmanvuoret ja taivaanvalot 149
 Maailmanvirta ja pyhä vuori 152
 Kahden eriaikaisen runoversion variaatiot Aleksej Kalkinin esittämänä 153
 Aleksej Kalkinin *Oči-Bala* -runon äänitallenne vuodelta 1984 154
 Vuorenjumalat ja perinnäiset merkitykset 157
 Kuun kumottamaton, päivän paistamaton 163
 Esitysjaksot ja multiformit altailaisen epiikan kompositioyksikköinä 165
 Kuolinratsu ja sielunkumppani 165
 Multiformi 1. Ratsun seisahtuminen kuolemanvaaran uhatessa 167
 Multiformi 2. Sankarit valmistautuvat kysymään neuvoa ratsultaan 172
 Multiformi 3. Siivekäs ratsu ja sielunkumppani 173
 Kuusiipiset linnut ja haarajalkaiset eläimet jättävät pesänsä – auringon ja
 kuun silmän peittyä 176

Arkaaiset metsästystiradit ja multiformit 180
Tulikasvoinen sankari 186
Altailaisen resitatiivisen epiikan poetiikka. Tabar Čačijakovin esittämä
Kan Altin -runo 189
Tabar Čačijakov runonlaulajana 189
Kan-Altin -runon tiivistelmä 191
Vuonna 1997 tallennettu *Kan-Altin* -versio 193
Kan-Altin -runon aloitus: sankarin nimeäminen ja alkutilanteen
kuvaus 194
Kan-Altin -runon prosodiaa ja poetiikkaa 202
Säeparinkerto ja määreketjukerto 204
Leksikaalinen toisto ja korosteinen intonaatio 206
Prosodin emfaattinen toisto esitysjaksojen markkerina: polyptoton 208
Rinnasteiset sanaparit ja sanantoisto poeettisina keinoina 210
Sanantoisto 213
Paratagmat ja binomit 215
Muistin konservatiivisuus vastaan variaatio 216
Suullisen kerronnan pitkä muisti. Muinaisturkkilaisten kivistä kirjoitusten ja
Mongolien Salaisen Historian kansanperinnevaikutteet 219
Mitä ovat muinaisturkkilaiset kivistä kirjoitukset? 221
Kivinen prosodia. Painokas binomien ja polyptotonin käyttö
muinaisturkkilaisissa kivistä kirjoituksissa 224
Ilmansuunnat ja parallelismi muinaisturkkilaisissa kivistä kirjoituksissa 227
Allitteraatio ja morfosyntaktinen toisto muinaisturkkilaisissa
kirjoituksissa 229
Hehkuvakasvoiset viholliset muinaisturkkilaisissa kivistä kirjoituksissa 235
Polyptoton *Mongolien Salaisessa Historiassa* 238
Mongolien Salaisen Historian määreketjukerto 240
Juonirakenteet ja kerronnalliset kokonaisuudet 244
Syklinen kerronta eteläsiperialaisessa epiikassa 245
Varustautuminen ja lähtö 247
Maailmanvuori ja maitojärvi arkaaisina mytotooppeina 249
Maaginen soitto 254
Sankarin paluu, pidot ja vaarasta tiedottaminen 257
Sankariuni ja sielunuolet 258
Taistelukuvausten syklit 261
Sankarin voimakas tunnetila ja muodonmuutos taistelukuvauksessa 264
Kurkkulaulu sotahuutona 271

Kosintarunot 272

Katan-Koo, veijariteemoja sisältävä kosintaruno 273

Maaday-Kara runon kosintajakso 275

Mongolialainen kosintaruno *Pyhä ruhtinas Jangaraee-kaani* 278

Kalevalaiset kosinta-aiheiset runot 281

Ain Šain Šikširge – altaista šamanistista myyttiepiikkaa 284

G. N. Potaninin keruutyön kulttuuripoliittinen konteksti 285

Ain Šain Šikširge -runon sisältö 290

Ain Šain Šikširge -runo eteläsiperialaisen šamanistisen epiikan kuvastajana 300

Myyttiepiikan ja šamanistisen maailmankuvan vuorovaikutus 307

Myyttinen epiikka, šamanismi ja apuhenget 309

Katsaus šamaanien matkojen kuvauksiin 310

Myyttiepiikan sankarien maailma šamanististen kuvausten analogiana 318

3. ITÄSIPERIALAINEN MYTTIEPIIKKA 321

Jakuuttien *oloŋho*-epiikka 321

Er Soĝotoh, yksin syntynyt mies 322

Er Soĝotoh -runon muunnelmista 325

Arktisia arkaaisia juonirakenteen elementtejä 327

Jakuuttiepiikan esitystyyli 329

Resitatiivinen *oloŋho*-tyyli 330

Jakuuttien laululliset *oloŋho*-tyylit 333

Alisen maailman olentojen monologit 339

Jakuuttiepiikan poetiikkaa 342

Runokielen varioiva tulkintahorisontti 347

Paradigmaattiset klusterit ja määreketjuketto jakuuttirunoudessa 350

Jakuuttien *Sūŋ Jaasīn* -runo 358

S. V. Jastremskij jakuuttien *oloŋhojen* kerääjänä 359

Sūŋ Jaasīn -runon sisältö 360

Sūŋ Jaasīn -runon tulkintaa 376

Evenkien *nimŋakaan*-epiikka 378

Nimŋakaan-epiikan poetiikkaa 379

Evenkien epiikan laululliset jaksot 383

Evenkirunojen kompositiosta 389

Siperian arkaisten perinteiden sankarittaret ja matriarkaatti 397

Veijarihahmoja ja sielunvaihtajia – paleoaasialaista *trickster*-epiikkaa 402
Korppi demiurgina, kantaishänä ja veijarihahmona 405
Korjakkien kosintatarina ja päivänpäästöaihe 408
Vanhan ja uuden mantereiden yhteisiä aiheita 415
Arktisten *trickster*-tarinoiden tunnuspiirteitä 417

4. ITÄEURAASIALAINEN SIELUEEPOS 425

Sielukäsitykset itäeuraasialaisen myyttiepiikan keskiönä 426
Sielujen muuntautumistaistelu 427
Kätkeytyvä sielu ja piilotetut taivaanvalot Koillis-Aasiassa ja
Luoteis-Amerikassa 436
Sielukategoriat 445
Kut-sielu ja elämänvoima 450
Muita itäeuraasialaisia sielukäsityksiä 455
Sielun kohtalo kuoleman jälkeen ja uusi elämä 459
Elämänlanka 463
Vesi, sielu ja luominen 467
Paleoaasialaisten kansojen sielukäsitykset ja henkimaailmat 470
Jukagiirien tarinat šamaaniensielujen taisteluista 472
Jukagiirien šamanistinen ruumiinpalvonta 475
Paleoaasialaiset sielukategoriat 478
Uurit ja sielut 480
Pyhät hevosuurit 484
Kaukoidän poro- ja koirauurit ja tarinat ihmisuhreista 494
Kahden samanlaisen olennon motiivi. Parillisuus ja samanlaisuus
šamanistisessa kulttuurissa 498
Kohtalonkäet 503
Kaksipäiset rummun kahvat ja kotijumalat 508
Šamanistiset monipäiset ja -jalkaiset apueläimet ja esineet 512
Lukusymboliikka ja muuntuneen tietoisuuden tilat 515

5. TAIGAN JA TUNDRAN MYTTIEPIIKAN ETNOKULTTUURINEN MAAILMANKUVA 520

Etnokulttuurinen poetiikka yhteenvedona 522
Mytotooppinen kerronta ja etnokulttuurinen mytopoetiikka 528
Arkaaiset itäeuraasialaiset runot ja kalevalainen epiikka 530
Eriaikaisten käsitysten amalgaami – kansanuskon ja kirjauskontojen
vuoropuhelu 534

Kalevalaisten perinteiden yleiseuraasialainen pohjavirtaus?	536
Kalevalaisten runojen kollaaširakenne	542
Kalevalaisten perinteiden etäparalleelit	544
Kulttuuri- ja kielirajat ylittävä perinnepohja	546
Siperialaisen myyttisen maailmankuvan etnokulttuuriset markerit	548
Sankarin kotiseutu myyttiepiikan kerronnan keskiönä	549
Vertikaaliset maailmat	552
Horisontaaliset tuonpuoleiset maailmat vertikaalisten ulottuvuuksien täydentäjinä	558
Maailmojen kohtaaminen	561
Epilogi. Itäeuraasialainen maailmanpuu ja hevospaalu	
563	
Liite 1. Lyhyt selostus teoksessa mainituista kansoista ja kieliryhmistä	
570	
Liite 2. Tekstien lukuohje	
579	
Siirtokirjoitus: translitteraatio ja transkriptio	579
Ortografoiden ongelmia	580
ISO-standardit ja Unicode-merkistö	581
Eteläsiperialaiset kielet	582
Altain kieli	582
Muut aineistoni eteläsiperialaiset kielet	584
Keskimongolin lukuohje	585
Nykymongolin translitteroinnista	585
Burjaatin kielen translitteroinnista	586
Kalmukin kieli	586
Jakuutin kielen äänteistä	587
Evenkin lukuohje	587
Čukotko-kamčatkalaiset kielet: čukči ja korjakki	588
Čukotkan kielten vokaaliharmonia	589
Naisten ja miesten kieli	591
Jukagiirin lukuohje	591
Selkupin ja ketin sanojen kirjoitusasu	592
Venäjän kieli	592

Lähteet 593

Kirjallisuus 593

Verkkosivut 620

Lyhenteet 621

Kuvat, piirrokset ja äänianalyysit 621

Kirjoittaja 624

Abstract 625

Nimihakemisto 626

Asiasana- ja paikannimihakemisto 633